

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Liber tertius

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

M. TULLII CICERONIS,

DE

LEGIBUS,

LIBER TERTIVS.

MARCUS.

SEqua igitur, ut institui, divinum illum viroin: quem quadam admiratione commotus, sapius fortasse laudo, quam necesse est. A. r Platonem videlicet dicis, M. Istum ipsum, Attice. A. Tu vero cum nec nimis valde unquam, nec nimis saepe laudaveris, nā hoc mihi etiam nostri illi, qui neminem, nisi suum laudari volunt, concedunt, ut eum arbitrari meo diligam. M. Bene hercule faciunt. quid enim est elegantia tua dignius? cuius & vita, & oratio consecuta mihi videtur *dissolutam* illam *severitatem* gravitatis cum humanitate. A. Sanē gaudeo, quod te interpellavi, quandoquidem tam praeclarum mihi dedisti iudicii tui testimonium. Sed perge, ut ceperas. A. Laudemus igitur prius legem ipsam veris, & propriis generis sui laudibus. A. Sanē quidem, sicut de religionum lege fecisti. M. Videtis igitur magistratus hanc esse vim, ut praesit, praescribatque recta, & utilia, & conjuncta eum legibus. Ut enim magistratibus leges: ita populo praesunt magistratus: vereque dici potest, *MAGISTRATUM legem esse loquentem, legem autem, mutum magistratum.* Nihil porro tam aptum est ad jus, conditionemque naturae: (quod cum dico, 2 legem à me dici, nihilque aliud intelligi volo,) quam imperium, sine quo nec domus ulla, nec civitas, nec gens, nec hominum universum genus stare, nec rerum usura omnis, nec ipse mundus potest. nam & hic deo pares, & huic obediunt maria, terraeque, & hominum vita iustis supremæ legis obtemperat. Atque 3 ut ad hæc ceteriora veniam, & notiora nobis: omnes antiquæ gentes regibus quorundam paruerunt quod genus imperii primam ad 4 homines iustissimos, & sapientissimos deferbatur; idque in rep. nostra maxime valuit, quoad ei regalis potestas praesuit, deinde etiam deinceps posteris prodebat: quod & in his etiam, qui nunc regnant, manet. Quibus autem regia potestas non placuit, non ii nemini, sed non semper uni parere voluerunt. Nos autem, quoniam leges damus liberis populis; quæque de optima rep. sentiremus, 5 in sex libris ante diximus: accommodabimus hoc tempore leges ad illum, quem probamus, civitatis statum. *MAGISTRATIBUS* igitur opus est:

sine quorum prudentia, ac diligentia esse civitas non potest: quorum descriptione omnis reip. moderatio continetur. Neque solum ita praescribendus est imperandi, 6 sed etiam civibus obtemperandi modus, nam & qui bene imperat, pariter aliquando necesse est: & qui modestè parat, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse. Itaque oportet & eum, qui parat, sperare se aliquo tempore imperaturum: & illum qui imperat, cogitare brevi tempore sibi esse parendum. Nec verò solum ut obtemperent, obediuntque magistratibus, sed etiam ut eos colant, diligantque, praescribimus, ut Charondas in suis facit legibus. Noster verò Plato 7 Titānum è genere statuit eos, qui ut illi caelestibus, sic hi advertebant magistratibus. Quæ cum ita sint, ad ipsas jam leges veniamus, si placet. A. Mihi verò & istud, & ordo isterum placet. M. *IUSTA IMPERIA SUNTO; inque civis modestè, ac sine recusatione parento. Magistratus 8 nec obedientem, & noxium ei rem, multa, vinetis, verberibusve coerceto: ni par, majorve potestas, popululive prohibessit: ad quas provocatio esto. Cum magistratus 9 judicasset, immogessitve; per populum multa pena certatio esto. Militia ab eo, qui imperabit, provocatio ne esto: quodque is, qui bellum gerat, imperasset; jus, rationque esto. Minores magistratus 10 partis iuri, plures in plura sunt. Militia quibus iusti erunt imperato, eorumque tribuni sunt. Domi pecuniam publicam custodiunt: vincula fontium servant: capitulis vindicant; as, argentum, aurumve publice signant: litis contractas judicant: quodcumque senatus creverit, agunt. Suntque adiles curatorum verbi, annua ludorumque sollemnia; oliisque ad hauriendum gradum in primis adensus esto. Censores, populi civitates, soboles, familias, pecuniasque censent: ubi templa, vias, aquas, ararum, vestigalia turco; popululive partes in tribus distribuunt: exim pecunias, avilitate, ordines partunt: equestum, pedumve prolem distribunt: castres esse prohibent: mores populi regunt: probum in senatu ne reliquunt: bino sunt: magistratum quinquennium habent: reliqui magistratus annui sunt: eaque potestas semper esto. Iuris disceptator, qui privata iudicat, iudicariive jubeat prator esto. si iura civili castres esto, si huius potestate pari quocumque senatus creverit, popululive iusserit, tot sunt. Regio imperio duo sunt: ique prauendo, iudicando, consulendo, praetores, iudices, consules appellantur, militia sum-*

2014 190

1. *Platonem videlicet dicis.* Pall. Fab. S. Victoris diligis. nec remota videtur talis concordia.
2. *Legem ante dici, nihilque aliud intelligi volo.* Ita Pal. quartus. reliqui, nihil aliud, quod & in editionibus omnibus antequam operi huc manum admovisset Victor, is enim delievit par illud vocum, secutusque cum Turnebus & Ald. Nepos, & alii, an rectè nescio. nam quod Lamb. affereret duas illas dictiones deletas in Memmiano, nihil eum juvat: cum non confectà quo sint deletæ; certe non quo iure.
3. *Ut ad huc ceteriora venim.* Pal. quart editioque Victorii: ceteriora, nihilo pejus. olim vulgari delectebantur pronomine hæc, addita est è libro.
4. *Ad homines iustissimos & sapientissimos.* Palat. quart non admittit. & sapientissimos, videtur queat minus necessarium. nam & Iustinus lib. v. c. 1. Reges ad iustitiam huius maiestatis, non ambitio popululive, sed spem inter huius moderatio. verum n. h. pariendo.
5. *In sex libris ante diximus.* Tres voces pro orēs non videntur in Pal.

6. *Sed etiam civibus obtemperandi modus.* Heromannus lib. viii. c. 7. Observat. habet pro adulter no civibus. m. h. non videtur.
7. *Tantum è genere statuit eos, qui ut illi caelestibus.* Gul. elmius collocat defectus notam post eos: & legit, quæ, & r. videtur sane aliquid desisse.
8. *Nec obedientem & noxium ei rem.* Membrans notæ quatuor, & in notis reperitque item in suis Turnebus: adeo ut ita restituendum videatur, vel cerè, & in notis ad dem.
9. *Judicasset, immogessitve.* Pal. quart. *interrogessitve.* quomodo emendandum d. Vinabat Gul. elmius sed non video: que hec locum habere debet pro alio. sic tamen etiam habet Aldi v. tus.
10. *Partis iuri plures in plura sunt.* Est à Victorio & Turnebo; aludonque factum ill. notis ut prius publicati, periti iuris plures in praelia sentis.
11. *Huius potestate pari quocumque senatus, &c.* Vulgata; hinc postulat patens. Quæcumque, &c. al. era manavit à mss. Victorii.

A. Disser.

tionem, mirabiliter doctrinam ex umbraculis eruditorem otioque, non modò in solem, atque pulverem, sed in ipsum discrimen, aciemque produxit. Nam & mediocriter doctos magnos in rep. viros, & doctissimos homines non nimis in rep. versatos, multos commemorare possumus. Qui vero utraque re excelleret, ut & doctrinæ studiis & regenda civitate princeps esset, quis facili, præter hunc, inveniri potest? A. Puto posse, & quidem aliquem de tribus nobis. Sed perge, ut cœperas. M. Quæsitum igitur ab illis est, placeretne unum in civitate esse magistratum, cui reliqui parerent: quod exactis regibus intelligo placuisse nostris majoribus. Sed quoniam regale civitatis genus, probatum quondam, postea non tam regni, quam regis vitis, repudiatum est, nomen tantum videbitur regis repudiatum, res manebit, si unus omnibus reliquis magistratus imperabit. Quare nec Ephori Lacedæmonie sine causa à Theopompo oppositi regibus, nec apud nos consulibus tribuni. Nam illud quidem ipsum, quod in jure positum est, habet consul, ut ei reliqui magistratus omnes pareant, excepto tribuno, qui post existit ne id, quod fuerit esset: hoc enim primum minuit consulare jus, quod existit ipse, qui eo non teneretur: deinde quod auxilium reliquis non modò magistratibus, sed etiam privatis, consuli non parentibus. Magnam dicitur malum nam ista potestate nata, gravitas optimatum cecidit, convallitque jus multitudinis. M. Non est ita, Quirite, non enim jus illud solum superbius populo, sed violentius videri necesse erat: quòd posteaquam modica, & sapiens temperatio accessit, conversa lex in omneis est.

Deest omnium hujus legis capitum explicatio à principio, usque ad hoc caput,

Domum cum l.

DOMVM CVM LAVDE REDEVNTO. Nihil enim, præter laudem, bonis atque innocentibus, neque ex hostibus, neque à sociis reportandum. Jam illud apertum profectò est, nihil esse turpius, quam quemquam legari nisi reip. causa. Omitto quemadmodum isti se gerant, atque gesserint, qui legatione hereditates, aut syngraphas suas persequuntur. In hominibus est hoc fortasse vitium. Sed quæro, quid reapse sit turpius, quam sine procuratore senator, legatus sine mandatis, sine ullo reip. munere? quod quidem genus legationis ego consul, quamquam ad commodum senatus pertinere videatur, tamen approbante senatu frequentissimo, nisi mihi levissimus tribunus pleb. tum inaccessibilis, sustulisset, tamen minui tempus, & quod erat infinitum, annuum feci. ita turpitudine macet, diuturnitate suolata. Sed jam, si placet, de provinciis discedatur, in urbemque redeatur. A. Nobis placet: sed iis, qui in provinciis sunt, minimè placet. M. At verò, Tite, si pareant his legibus, nihil erit his urbe, nihil domo sua dulcius: nec laboriosius, molestiusque provincia. Sed sequitur lex, quæ sancit eam tribunorum pl. potestatem,

quæ in rep. nostra? de qua differi nihil necesse est. O. At mehercule ego, frater, quæro, de ista potestate quid sentias. nam mihi quidem pestifera videatur, quippe quæ in seditione, & ad seditionem nata sit: 2. cujus primum ortum, si recordari volumus, inter arma civium, & occupatis, & obsessis urbis locis procreatum videmus. 3. Deinde cum esset citò legatus, tanquam ex x. i. tabulis, insignis ad deformitatem præ, brevi tempore creatus, multoque tardior, & foedior natus est. 4. Quem enim ille non edidit? qui primùm, ut impio dignum fuit, patribus omnem honorem eripuit, omnia infama summis paria fecit, turbavit, miscuit: cum afflixisset principum gravitatem, numquam tamen conquevit, atque ut Cn. Flaminium, atque ea, quæ jam prisca sunt, relinquit: quid juris bonis vitis Ti. Gracchi tribunatus reliquit? etiam quinquennio antè, D. Brutum, & Scipionem consules, quos, & quantos viros! homo omnium infimus, & sordidissimus tribunus pl. C. Curiatius in vincula conjecit: quod antè factum non erat. C. verò Gracchus 3. ruinis, & iis scis, quas ipse se projecisse in forum dixit: quibus digladiarentur inter se cives, nonne omnem reip. statum permutavit? Quid jam de Saturnini supplicio, reliquisque dicam? quos ne depellere quidem à se sine ferro potuit reip. Cur autem aut vetera, aut aliena proferamus potius, quam & nostra, & recentia? quis unquam tam audax, tam inimicus nobis fuisset, ut cogitaret unquam de statu nostro labefactando, nisi mucronem aliquem tribunatum exacuisset in nos? quem cum homines scelerati ac perditii non modò ulla in domo, sed nulla in genere reperirent, genteis sibi in tenebris reip. perturbandas putaverunt. Quod nobis quidem egregium, & ad immortalitatem memorie gloriosum, neminem in nos mercede ulla tribunum potuisse reperiri nisi cui ne esse quidem licuisset tribuno. Sed ille quas istros edidit? eas videlicet, quas sine ratione, ac sine ulla spe bona futuræ edere potuit impera beluz, multorum infamatus furoribus. Quamobrem in ista quidem re vehementer Sullam probo, qui tribunus pleb. sua lege injuria facienda potestatem ademerit, auxilii ferendi reliquit: Pompejumque nostrum ceteris rebus omnibus semper amplissimis, summisque effero laudibus: de tribunatia potestate tacè. nec enim reprehendere libet, nec laudare possum. M. Vitia quidem tribunatus præclare. Quinte, perspicis. Sed est iniqua in omni re acculanda, prætermissis bonis, reip. numerata, virtiorumque selectio. Nam isto quidem modo, & vel consulatus vituperatio est, si consulum, quos enumerare nolo, peccata collegeris. Ego enim fateor in ista ipsa potestate quiddam mali. Sed bonum, quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberetur. Nihil potestas est tribunorum pl. quis negat? sed vis populi multo levior, multoque vehementior, quæ ducem quòd habet, interdum lenior est, quam si nullum haberet. dux enim suo periculo progredi cogitur: populi imperis periculi rationem sui non habet. 7. At aliquando incendiatur, & quidem sæpe sedatur, quod enim est tam desperatum

1. Nisi mihi levissimus tribunus. Ita vulgat. editiones, miss tamen ut & Victorii edit. *levis*. In infra paullo cap. 10. *levis* & non bene fortasse *pl. trib.*

2. Cujus primum ortum si recordari volumus h. e. v. tempore recreatus multaque concussor & seditionis causa. Ita enim legendum: loquitur de Tribunitia potestate velut de monstruoso paruo. *Concreta* intellige, non *contaminatum* & inquinatum, ut censuit Turnebus; sed cujus membra male coaluerunt: non descripta & ordinata, & suis locis, numeris modisque posita; sed turbata, permixta & aliis aliis præter naturam velut inserta sunt. *Græco*.

3. Deinde cum ista esset legatus, tanquam. Sic habent Pall. edd. Aldi, Victorii. miss Turnebi *istis leg.* ex quo ille, *stolo* Græco facit. Gullielmus *creato*, *oreo* legatus. notæ sunt Græci: ex jure civili. Aoratus ex conjectura, *allegatus*; Cantarus, *ablegatus*; Purcarius *accutus*; denique Græcorum *Legatus*; cetera ferè cum edd. & miss. consentiunt; nisi quod ab *legatus* *vestis* que patet. locus gignit depositus, quem conjectura *legatus* *vestis*, est *vestis* jaculo piscari in præ; quamquam mihi neque *Su-*

lium. neque Groteri conjectura displiceat.

4. Quæ enim ista non edidit? Sic Turnebus aliamque verum Vi. afferit: *notat quem quim non edidit*. Palat. certus cum Lambino facit *afferens*, quæ enim *istis* non *istis*. ceterum quare pro *edidit*, *edidit*.

5. *Reip. & sic fieri*. Ita Turo, quem sequitur Lamb. atque Aldus N. edd. vulgares, *reip. & reip. istis*, quod ex lat. in *istis*. quosq; Pal. at quare pro *reip. istis* *reip. istis*. Locus intus corruptus. alibi ut Turnebi tamen præ vulg. *reip. istis*, nam ita cum post *reip. istis* meminisse quæque tale quid ad hunc verbum *digladiarentur*.

6. *Vel consulatus vituperatio est*. Recepti contra omnes edd. hanc *legationem* repositam à concordia Palat. consensu nam sic loquitur Cicero frequentissimè, alitque. Valgo *vituperabile est*, quod liquet mihi pro *gloria*.

7. *Et aliquando incendiatur & quidem sæpe sedatur*. Sic in omnibus præterquam in *reip. istis* & *aliquando sedatur*. non male si ad hunc unum pluresque melioris notæ ceteris accodentur.

tem collegium, in quo nemo e decem sana mente sit
 r quin per ipsum Ti. Gracchum non solum nectus, sed
 etiam subditus intercessor fuerat. Quid enim istum aliud
 perculit, nisi quod potestatem intercedendi collegae abro-
 gavit: sed tu sapientia majori nihil vide. Concessio plebi
 a patribus ista potestatis arma ceciderunt: restituta seditio
 est: inventum est temperamentum, quo tenutores cum
 principibus aequari se putarint: in quo uno fuit civitatis
 salus. At duo Gracchi fuerunt. Et praeter eos quamvis enu-
 meres multos licet; a cum deni creantur, nullos in omni
 memoria reperias perniciosos tribunos? leveis, etiam non
 bonos fortasse plebeis. invidia quidem solummodo caret:
 plebes de suo iure periculosas contentiones nullas facit.
 Quomobrem aut exigendi reges non fuerunt: aut plebre,
 non verbo danda libertas: quae tamen sic data est, a ut
 multus praerantissimus addiceretur, ut auctoritati princi-
 palium cederet. Nostra autem causa, quae optime, & dul-
 cissime frater, incidit in tribuniciam potestatem, nihil
 habuit contentiois cum tribunatu. Non enim plebs in
 civitate nostris rebus invidit: sed vincula soluta sunt, & ser-
 vituti incitata, ad iudicium terrore etiam militum. Neque no-
 bis cum illa rum perle cettamen fuit, sed cum gravissimo
 reip. re ipote: cui si non resissim, non diuturnam bene-
 fici mei patria fructum tulisset. Atque hoc relexitus in-
 dicavit. Quis enim non modo liber, sed etiam servus li-
 beritate dignus fuit, cui nostra salus cara non esset? Quod
 si is esus fuisset rerum, quas pro salute reip. gessimus, ut
 non omnibus gratos esset: & si nos multitudinis vis fu-
 rentis infiammata invidia populifset; a tribunos aliquis in
 me populum, sicut Gracchus in Lenam, Saturninus in
 Metellum, incitasset: ferremus, o Quinte frater: consola-
 tenturque nos non tam philosophi, qui Athenis fuerunt,
 qui hoc facere debent, quam clarissimi viri, qui illa urbe
 nulli carere ingrata civitate quam manere in improba ma-
 kerant. Pompeium vero quod una ista in tenon ita valde
 probas, vis satis mihi illud videtur attendere, non solum
 it, quid esset optimum, videndum fuisse, sed etiam quid
 necessarium, & sensu enim deberi non posse huic civitati
 illam potestatem. quippe non tantopere populus noster
 ignorant expellisset, qui possit carere cognita? sapientis
 autem civis fuit causa nec perniciosam, & ita popula-
 tem, ut non possit obfistit, pernicioso populari civi non
 relinquere. Scis solere, frater, in huiusmodi sermone, ut
 transi aliud possit, ad modum, dici. & T. Proflus ita est.
 Quod quidem afferatur, tu tamen ad reliqua pergas
 velim. M. Perseveras tu quidem, & in tua veteri senten-
 tia permanes. Q. Nunc mehercule, A. Ego sane a Quinto

nostro dissentio. Sed ea, quae restant, audiamus. M. De-
 inceps igitur omnibus magistratibus auspicia, & iudicia
 dantur: iudicia, ut esset populi potestas: ad quae provo-
 carentur auspicia, ut multos invidis comitiatus, probabiles
 impedirent mota: saepe enim populi impetum iniustum
 auspiciois dii immortales represserant. 7 Ex his autem quae
 magistratum ceperunt, quod senatus efficitur, popularem
 sine neminem in summum locum, nisi per populum, ve-
 nire, subdita cooperatione censoria. Sed proest est huius
 vitii temperatio, quod senatus lege nostra confirmatur au-
 thoritas. Sequitur enim: Eius D. S. C. R. P. N. T. N. A. S. I. T. A.
 se res habet, ut, si senatus, dominus sit publici consulti,
 quodque is crevetit, defendat omnes: &, si ordines reliqui,
 principis ordinis consilio temp. gubernari velint,
 possit ex temperatione iuris, cum potestas in populo, au-
 thoritas in senatu sit, teneri ille moderatus, & concors civi-
 tatis status, praesertim si proxima legi parebitur. Nam
 proximum est: IS ORDO VITIO CARETO, CETERIS SP. P. A.
 CIMEN ESTO. Q. Praeclara vero, frater, ista lex est, & laud-
 pater, ut vitio careat ordo, & censorum quaeat interpre-
 tem. A. Ille vero, etsi est totus tuus ordo, gravissimamque
 memoriam retinet consulatus tui, pace tua diserim, non
 modo censores, sed etiam iudices omnes potest defatiga-
 re. M. Omite ista, Attice, non enim de hoc senatu, nec
 his de hominibus, qui nunc sunt, sed de futuris, si qui
 forte his legibus parere voluerint, hac habetur oratio.
 Nam cum omni vitio carere lex iubeat, ne veniet quidem
 in eum ordinem unquam vitii particeps. Id autem diffi-
 cile factu est, nisi educatione quadam, & disciplina: de
 qua dicemus aliquid fortasse, si quid fuerit loci, aut tem-
 poris. A. Locus certe non deerit, quoniam tenes ordinem
 legum: tempus vero largitur longitudo diei. Ego autem,
 etiam praeterieris, repetam a te istum de educatione, &
 de disciplina locum. M. Tu vero & istam, Attice, & si
 quem malium praeterit. Ceteris specimen esto, quod si est,
 tenemus omnia. Ut enim cupiditatibus principum, & vi-
 tiis infici solet tota civitas: sic emendari, & corrigi conti-
 nentia. Vir magnus, & nobis omnibus amicus, L. Lucul-
 lus, 10 offerrebat quasi commodissime respondisset, cum
 esset obiecta magnificentia villae Tusculanae, duos se ha-
 bere vicinos: superiorem, equitem R. inferiorem, liber-
 tinum: quorum cum essent magnificae villae, concedi sibi
 oportere, quod iis, qui tenuioris ordinis essent, liceret.
 Non vides, Luculle, a te id ipsum natum ut illi caperent,
 quibus id, si te non faceres, non liceret. Quis enim ferret
 istos, cum videret eorum villas signis, & tabulis refertas,
 partim publicis partim etiam sacris, & religiosis: quis non

1. Quae per ipsum Ti. Gracchum non solum nectus, sed. Variè agnatus
 lecti. Turnebus ita edidit, ut scripsi. Victorii vero editio, quae per
 ipsum. Pal. tert. omittit Te per, in reliquis cum vulgatis concinens.
 etiam tale quid mag. natum, quoniam ipsum Tibertium Gracchum non solum ve-
 l, sed etiam subditum intercessor fuerat. de quo miraculo ad inge-
 nitum referendum censeo. Porro ex nostra lectione concinnatur
 Gilelm. quibus, aut, quod ver. solum potest, neglegit. Perantus co-
 munit, quoniam per dicitur ipsum Ti. Gracchum, non solum nectus, sed etiam sub-
 ditum intercessor, eiecit, voce parat, quae sequerebatur in vulgatis. Ego
 quod Victorius, Turnebus, Aid. Nepos, praererea cum quarto S. Vic-
 tur. cod. retinet, exhibendum duxi.
 2. Cum deni creantur, nullos in omni memoria reperias perniciosos tribunos?
 lora etiam in bene fudicij plebeis. S. e. m. l. Pall. Fabr. Interrogat o-
 mnes eorum in iudicij locutur G. U. l. m. nam quod ali. in infir-
 mone, contra m. l. est: si quo leuicollâ diffinitione sensus iuvat.
 3. De multa praerantissimus addiceretur. Sic in. l. & ead. Lambinus sua
 leuicollâ in m. l. fuit. Gulelmus ex coniectura addidit, quod
 nae potest, qui lege erud. e. s. m. m. Turnebus ead. m. m. v. r. m.
 4. Non multo in iudicij locutur G. U. l. m. nam quod ali. in infir-
 mone, contra m. l. est: si quo leuicollâ diffinitione sensus iuvat.
 5. De multa praerantissimus addiceretur. Sic in. l. & ead. Lambinus sua
 leuicollâ in m. l. fuit. Gulelmus ex coniectura addidit, quod
 nae potest, qui lege erud. e. s. m. m. Turnebus ead. m. m. v. r. m.
 6. Non multo in iudicij locutur G. U. l. m. nam quod ali. in infir-
 mone, contra m. l. est: si quo leuicollâ diffinitione sensus iuvat.
 7. De multa praerantissimus addiceretur. Sic in. l. & ead. Lambinus sua
 leuicollâ in m. l. fuit. Gulelmus ex coniectura addidit, quod
 nae potest, qui lege erud. e. s. m. m. Turnebus ead. m. m. v. r. m.

8. Non vides, Luculle, a te id ipsum natum ut illi caperent,
 quibus id, si te non faceres, non liceret. Quis enim ferret
 istos, cum videret eorum villas signis, & tabulis refertas,
 partim publicis partim etiam sacris, & religiosis: quis non
 9. Non multo in iudicij locutur G. U. l. m. nam quod ali. in infir-
 mone, contra m. l. est: si quo leuicollâ diffinitione sensus iuvat.
 10. De multa praerantissimus addiceretur. Sic in. l. & ead. Lambinus sua
 leuicollâ in m. l. fuit. Gulelmus ex coniectura addidit, quod
 nae potest, qui lege erud. e. s. m. m. Turnebus ead. m. m. v. r. m.

frangeret eorum libidines, nisi illi, qui eas frangere debent, et cupiditatis eius sem tenentur? Nec enim tantum mali est peccare principes (quamquam est magnum hoc per se ipsum malum) quantum illud, quod permulti imitatores principum existant. Nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, qualescumque summi civitatis viri fuerunt, talem civitatem fuisse: quocumque mutatio morum in principibus existerit, eandem in populo securam. Idque haud paulo est verius, quam quod Platoni nostro placet, qui muscorum cantibus ait mutatis mutari civitatem fatus. Ego autem nobilium vita, victuque mutato, mores mutari civitatum puto. Quo perniciosius de re merentur vitiosi principes, quod non solum viti concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem: neque solum obstant, quod ipsi corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent. Atque haec lex dilata in ordinem cunctum, coangustari etiam potest pauci enim, atque admodum pauci, honore & gloria amplificati, vel corrumpere mores civitatis, vel corrigere possunt. Sed haec & nunc satis, & in illis libris tractata sunt diligentius. Quare ad reliqua veniamus. Proximum autem est de suffragiis: quae jubeo nota esse optimatibus, populo libera, A. Ita menses caele attendi, nec satis intellexi, quid sibi lex, aut quid verba ista vellent. M. 2 Dicam, Tite, & versabor in te difficili, ac multum, & saepe quaesita: suffragia in magistratu mandando, 3 aut reo judicando, aut lege, aut rogatione scienda etiam, an palam ferre, melius esset. Q. An etiam id dubium est? Q. Vereor, ne à te iuribus dissentiam. M. Non facies, Quinte, nam ego in ista sum sententia, quae se fuisse semper scio, nihil ut fuerit in suffragiis voce melius, sed, obtineri an possit, videndum est. Q. Frater, Bona tua venta dixerim, ista sententia maxime & fallit imperitos, & obest saepissime reip. cum aliquid verum, & rectum esse dicitur, sed obtineri, id est, obtinere posse populo, negatur. Primum enim obstitit, cum agitur severè: deinde vi opprimi in bona causa, est melius, quam malè cedere. Qui autem non sentit, auctoritatem omnem optimatum tabellariam legem abstituisse? quam populus liber numquam desideravit: idem oppressus dominatu, ac potentia principum, flagitavit. Itaque graviora iudicia de potentissimis hominibus 4 existant voces, quam tabellae. Quamobrem suffragandi nimia libido in non bonis causis eripienda fuit potentibus, non latebranda populo, in qua bonis ignorantibus, quid quisque sentiret, tabellae visum occultaret suffragium. Itaque isti rationi neque lator quisquam est inventus nec auctor umquam bonus. Sunt enim quattuor leges tabellariae: quarum prima de magistratibus mandandis: ea est Gabinia lata ab homine ignoto, & sordido. Secunda biennio post Cassia est, de populi iudicio. ea à nobili homine lata

est, L. Cassia, sed, pace familiae dixerim, dissidente à bonis, 5 atque omni tumulosos populares ratione auctante. Carbonis est tertia de iudendis legibus, ac vetandis, seditiosi, atque improbi civis: 6 cui ne reditus quidem ad bonos, salutem à bonis potuit afferre. Uno in genere relinquit videbatur vocis suffragium, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. Dedit huic quoque iudicio Coelium tabellam, 7 docuitque quoad vixit, se ut opprimeret C. Popilium, nocuisse & reip. Et avus quidem noster singulari virtute in hoc municipio, quoad vixit, restitit M. Gratidius, cujus in matrimonio sororem, aviam nostram, habebat, ferentem legem tabellariam, excitabat enim fluctus in simpulo, ut dicitur, Gratidius, quos post 8 filius eius Marius 9 in Agro excitavit mari, ac nostro quidem. Quoi cum res esset ad se delata, Scaurus consul, Utinam, inquit, M. Cicero, isto animo, atq; virtute in summa reip. nobiscum versari, quam in municipali maluisses. Quamobrem, quoniam non recognoscimus nunc leges populi R. sed aut repetimus ereptas, aut novas scribimus: non quid hoc populo obtineri possit, sed quid optimum sit, tibi dicendum puto. Nam Cassia legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. Tu, si tabellariam tuleris, ipse praestabis, nec etiam mihi placet, nec Attico nostro, quantum e vultu ejus intelligo. A. Mihi verè nihil umquam populare placuit: eamque optimam temp. esse duco, quam hic consul constituerat. 10 quae sit in potestatem optimorum. M. Vos demum ut videtis, legem antiquatissimam sine tabella. Sed ego, etsi satis dixit pro se in illis libris Scipio, tamen libertatem istam largior populo, ut & auctoritate valeant, & utantur bonis. Sic enim à me recitata lex est de suffragiis *Optimatibus nota, plebi libera surso*. Quae lex hanc sententiam continet, ut omnibus leges tollerent, quae postea latae sunt, quae regunt omni ratione suffragium, ne quis inspicere tabellam ne roget, ne appellat. Pontei etiam Maria fecit angustos. Quae si opposita sunt ambitiosis, ut sunt ferè non reprehendenda. Si valerint tantum leges, ut ne sint ambitus: habeat sanè populus tabellam, quae vindicem libertatis, dum modo haec optimo cuique, & gravissimo civi ostendatur, utroque offeratur, 11 uti in eo sit ipso libertas, in quo populo potestas honestè bonis gratificandi datur. Eoque nunc fit illud, quod à te modo, Quinte, dictum est, ut minus multos tabella condemnet, quam solet à vox, quia populo licere satis est. Hoc retento, reliqua voluntas auctoritati, aut gratiae traditur. Itaque, ut omnia in largitione corrupta suffragia, non vides, si quando ambitus sileat, quare in suffragiis quid optimi viri sentiant? Quamobrem lege nostra libertatis species datur, bonorum auctoritas retinetur, contentionis causa tollitur. Deinde sequitur, quibus jus sit cum populo agendi, aut cum senatu, gravis, &, ut arbitror, praecleara lex. 12 *Qua*

1179

1. Cupiditatis ejusdem tenentur. Non male Victorius. Eundem tenentur, sed quandoquidem Palat. n. Fabr. S. V. Aetoris consentiant cum Turnebo, nihil v. sum mutare; Lamb. aut ex conjectura Masautii cupiditatis eundem tenent. contra omnes libros.

2. Dicam, Tite, & versabor. Antiquissimus tribus m. Pall. V. & Fabr. videbaturque adeo mirum, cur nunc, quem semper Titum compellat, Atticum nominat: quippe & inter amicos, gaudent praenominis molles. Aut enla.

3. Aut reo judicando aut lege aut rogatione scienda etiam an palam ferre melius esset. Sic Victor. ut, absque dubio ex inff. v. g. d. Aut de reo judicando, quia in lege aut rogatione etiam an palam ferre. Et ferè nulla est editio, quae non var. et in hoc loco.

4. Existant voces quam tabella. Contra alias editiones amplexi sumus Victor. lect. onem, quam stabilis Palat. item Ald. veros: ac si quis introspiciat, praefereat nostrum vulgatae vocem.

5. Atque omnes tumulosos populares ratione auctante. Ita cum Victorio malus: vulgus tamen non male, atque omnes tumulosos populares ratione auctante.

6. Cuius ne reditus quidem ad bonos, salutem à bonis potuit afferre. M. ror Lambinum unde nob. s. eduxerit illud suum auferri, caere à nobis fiant m. S. V. & Fabr. Palat. editionesque adeo omnes.

7. Docuitque quoad vixit, se ut opprimeret C. Popilium, nocuisse & reip. (publ.)

Merus de hoc est à Turnebo, quem sequitur Lambinus. Vulgatis nihil intricatius, doctissimisque quoad vixit, sed ut opprimeret Calpurnium populam, nocuisse & reip. Pighius emendat: omni hanc quoque probat, si quod putat ret. nec posse delin. v. deator ad ann. in urb. s. condit. d. CXLVI.

8. Filium ejus Marius. Iam membranz Pall. V. & ed. Turneb. accedunt m. S. Victor. Fabr.

9. In Agro excitavit mari, ac nostro quidem. Quasi cum res esset. Sic elegantissimus V. Aetoris. vulgo, mari, ac nostro, qui deo qui cum res esset ad se del. Lambinus, ut captus sit os viri erat, ad placitum interpolat; nescit enim ex libris an de conjectura; nisi Claudii Ptolemaei filius comm. in esse. Grutere patris sui bar. solutiones, inter quas & haec, ac nostro quidem avo cum. &c.

10. Quae sit in potestatem optimorum. Restitutum vi. nam elegantiam Cicero ex m. S. V. Aetoris atque edit. V. Aetoris. sic scripsit per Tusulanus emendavimus in Crepundus Tullium; & sic scriptissime loquitur.

11. Ut in se ipso libertas, in quo populo potestas. Praeculi Turneb. & Lionem id eadem & alteram ab ipso ex ve. eri libro, alioqui non displicet V. Aetoris: ut in se ipso libertas, quod populo per. vulgata habet, ut sit ipse libertas, in quo populo cum Turnebo facti codex S. V. Aetoris.

12. Quae cum populo, quaeque in per. bus agitur. Turnebus ita edidit. caere ad 1. duabus vocibus minus eam populo.

I. Gratian

